



**Universitat
Pompeu Fabra**
Barcelona



Col·lecció Health Policy Papers

2020 – 13

**EL BENESTAR INTERGENERACIONAL.
BALANÇ SOCIAL I PAPER DE L'ESTAT I DE LES FAMÍLIES**

Guillem López i Casasnovas
Catedràtic d'Economia de la Universitat Pompeu Fabra
Centre de Recerca en Economia i Salut (CRES)

La Colección Policy Papers, engloba una serie de artículos, en Economía de la Salud y Política Sanitaria, realizados y seleccionados por investigadores del Centro de Investigación en Economía y Salud de la Universitat Pompeu Fabra (CRES-UPF), al amparo del apoyo incondicionado por convenio con “la Caixa”.

"This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 International, which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium provided that the original work is properly attributed"



<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Barcelona, setembre 2020

EL BENESTAR INTERGENERACIONAL. BALANÇ SOCIAL I PAPER DE L'ESTAT I DE LES FAMÍLIES

Guillem López i Casasnovas, Catedràtic d'Economia de la Universitat Pompeu Fabra, Centre de Recerca en Economia i Salut (CRES)

Resum

L'article ofereix una reflexió sobre els elements que configuren un balanç intergeneracional per la banda dels actius i passius. S'identifiquen causes comunes i vies diferenciades d'influència de cara a consolidar un balanç en què els resultats millorin els equilibris de manera més coherent amb el que són les preferències socials que sobre ells s'hi expressen. De la dinàmica del comportament d'alguns d'aquells actius se'n deriva un cert *desbalanç* de manera que en el text es comenta el paper de l'Estat i de la institució familiar en el seu redireccionament.

EL BALANÇ GENERACIONAL

El balanç intergeneracional com no pot ser d'altra manera està compost per un conjunt d'actius i passius; alguns d'ells públics, altres purament privats. Alguns actius són directament productius (patrimoni material) mentre altres són externs (els institucionals o de l'entorn dels negocis). Uns afecten l'estructura social (els valors bàsics que fonamenten els actius, així el capital social) mentre altres són conjunturals (les responsabilitats assumides en cada moment pels membres de la comunitat, així en el si de les famílies). Tot ells estan interrelacionats en les causes, però són diferents pel que fa a la seva procedència, i així en els instruments d'intervenció possible per a millorar-los des de cadascun dels camps per separat. Entre els passius n'assenyalaré uns quants, si bé no exhaustivament: el llegat d'una generació sobre l'altra en termes de la petjada mediambiental (carbó; ozó, clima); emmagatzemant de deixalles i reciclatge; la pèrdua irreparable de biodiversitat... I entre les econòmiques, l'obsolescència del capital humà, l'atur dels més joves, la càrrega del deute i el dèficit de les pensions en un sistema de repartiment.

A la interrelació d'actius i passius trobem causa comuna en un determinat capital social acumulat, una certa ja responsabilitat social corporativa (la consciència almenys), l'estoc de formació i educació de la població, la capacitat de generació energètica, les infraestructures físiques de llarga durada, el flux consolidat d'ajuts als infants i en estats prematurs de la vida, l'alleugeriment de la càrrega dels nostres majors, una certa fiscalitat contra l'acumulació desigual de la riquesa, unes estructures

familiars protectores, restriccions als drets testamentaris (legítimes i similars) i una xarxa bàsica universal de protecció social davant de contingències catastròfiques.

Aquest balanç és el resultat de l'evolució de la civilització i la cultura. Com recorda R Lee en els seus treballs (vegi's en aquest Monogràfic l'entrevista), cadascun d'aquells aspectes té la seva història. Des d'uns inicis en què els ascendents invertien egoísticament en els fills allò que rendia la seva productivitat (contribuint a les collites pel dia de demà quan ja no es pogués treballar), passant per l'avenç que suposa l'aparició del capital, per a protegir-se millor del futur que no amb els productes peribles, amb contractes privats de *do ut des* amb qui millor fruit en pot treure dels intercanvis, àdhuc la mutualització dels acords individuals per part de l'Estat. De manera que, per exemple, el que en el passat podia suposar un acord de finançament de l'educació primer, i emancipació després, a canvi del retorn de l'equivalent a una pensió vitalícia (intrafamiliar, amb la cura de pares a fills i viceversa), o de transferència del patrimoni a canvi d'un fons perdut fins al traspàs del contractant a un tercer, o avui en una mena de contracte social pel qual és l'estat que sufragant molts d'aquells serveis (de joves i grans) recupera el seu cost forçant als actius ocupats a pagar impostos, ja de resultes de la seva productivitat (renda) o de la seva transmissió (taxant herències). També amb les cotitzacions a canvi de pensions. Per tant, una volta 'socialitzats' aquells que abans eren acords privats, el que ara en pot resultar és un balanç intergeneracional, de conseqüències no sempre socialment desitjables. Factors externs poden moure la dinàmica d'actius i passius en una direcció que trenca equilibris passats. Això és el que volen preservar diferents criteris, com l'anomenada '*regla de Musgrave*' (Quadre 1) procurant una ràtio constant de benestar per beneficis socials nets de passius i rendes netes d'actius al llarg del temps. Així en el sistema de repartiment de la seguretat social-, el '*desbalanç*' el provocaria, entre d'altres el fet que la càrrega de pensionistes sobre cotitzants varia amb el pes demogràfic relatiu (esperança de vida a l'alça i natalitat a la baixa) i l'evolució de la productivitat de l'economia. Sense l'ajustament esmentat, el manteniment al llarg del cycle vital d'una pensió definida, més la pressió política resultant de la gestió política del desajust, aboca probablement a un creixement de l'endeutament que augmentaria els passius per a les noves generacions.

En el flux de transaccions d'ambdues bandes del balanç, instruments que els interrelacionen, hi trobem els impostos/transferències, monetàries i en espècie, ja resultat de l'actuació pública (externa) i la de donacions i llegats *mortis causa* en la part interna (famílies). Em centraré aquí en aquests segons fluxos, essent la família la institució prototípica de composició heterogènia d'edats, tot i que no sempre esdevé la millor forma de construcció de capital social o de reducció de desigualtat social.

EL PAPER DE LA FAMÍLIA COM A INSTITUCIÓ PER AL BENESTAR GENERACIONAL

Per a valorar tant les transferències al llarg de la relació mantinguda entre els membres que integren la família, com de les herències que acreixen en el moment de la defunció, tres són els aspectes d'interès de la institució familiar: (i) com a xarxa de protecció interna davant de les contingències dels seus membres (*cross pooling*), sigui amb prestacions en espècie o monetàries (ajuts, avals); (ii) afavoridora de l'acumulació dinàstica, amb efectes sobre la desigualtat i/o la polarització social; i (iii) com a institució sensible, en la seva evolució, a les condicions externes canviants, tals com el mercat de treball, amb entrada de les dones (augmentant el cost d'oportunitat de quedar-se a casa) o per la dificultat de fer-ho per part dels joves; també davant del traspass a responsabilitat pública d'algunes necessitats que passin a ser subministrades o tutelades per l'Estat, respecte de la que seria altrament una solució particular considerada inequitable (com en el cas del guariment dels dependents o de les pensions de jubilació). Aquesta anàlisi es pot fer (i completar si hom vol) respecte dels eixos altruistes, sinal·lagmàtics (contractuals implícits, a conveniència de les parts) o accidentals (herències com a resultat de no programar correctament el cicle vital de recursos i necessitats). Vegi's Gràfic 1

Donar en vida o deixar en herència té conseqüències diferents en molts aspectes: en quin moment en pot treure millor profit el beneficiari; si la transferència regalada és de temps (sempre en vida) o monetària (riquesa acumulada pels progenitors), depenent de com la societat aprova o no les diferents formes d'adquisició d'avantatges (pitjor en herències d'un sol cop que en transferències monetàries puntuals o en espècie –temps en continuïtat), i quines variables poden explicar, tota la resta de coses iguals, una modalitat o una altra; així a la vista de l'edat del receptor, l'adherència familiar, status marital, situació laboral, nombre de nens, gènere dels beneficiaris (segons cultura masculista imperant). En aquest punt és d'interès contrastar fins a quin punt aquesta assignació intrafamiliar és similar o no a la que pugui fer l'Estat des dels recursos públics; per exemple, respecte del destinatari més beneficiat, segons la responsabilitat assumida i així mereixement, a tots per igual, frustrant similarment a cadascú entre el seu reclam i el que sigui possible en cada moment, o en favor de qui més se'n pot beneficiar de l'ajut, i així retornar els guanys a l'erari familiar o als ingressos públics per la via fiscal.

En un text recent, Nolan et al (2020) analitzen el paper de les transferències en la redistribució de la riquesa intergeneracional a partir de l'*Euro-zone Household Finances and Consumption Survey* per alguns països europeus –inclou Espanya-, i el comparen per al període 2010-14 amb altres països occidentals. És remarcable la importància pel que fa al nombre de receptors (un terç de totes les llars), més als països europeus analitzats que als Estats Units (35 vs 19%), i dintre dels primers, la rellevància més gran de les herències respecte de les donacions. A Espanya les donacions tenen una

significació mínima. Els receptors beneficiaris d'aquelles transferències són els adults per sobre de 65 anys majorment, en especial a França i Itàlia, i l'1% dels individus de major renda amb la més alta proporció (a Espanya, com als Estats Units, amb xifres més altes). Més encara si la gradació es fa per riquesa, ja que la decila superior assoleix dinàsticament una proporció molt significativa (Espanya de nou està al nivell d'Estats Units). L'impacte sobre l'acumulació de riquesa familiar de les transmissions és però el menor a Espanya d'entre els països comparats; probablement a raó del tipus d'actiu transferit (real, habitatge propi), que donada la disseminació d'aquesta mena de propietat entre molts nivells de renda fa per un efecte menys desigualador de la riquesa acumulada.

Finalment, si enfoquem l'estudi no en les famílies sinó en els Estats ens cal entrar en el debat de les raons per les quals aquest intervén, i quins principis de justícia social els inspiren per sobre dels privats (altruisme, estratègics o accidentals, abans esmentats).

LA INTERVENCIÓ PÚBLICA I L'EQUITAT DES D'UNA PERSPECTIVA GENERACIONAL

És massa comú interpretar la justícia social des de la perspectiva del finançador públic només, i exclusivament des de l'òptica del beneficiari concret de la política. La justícia és un concepte que admet pocs adjectius, ja que els principis en els quals es fonamenta han de ser universals i no específics a cap esfera de les relacions humanes en particulars. I menys encara respecte de les decisions col·lectives, havent-se aquestes d'entendre com quelcom que responen a un bé comú, que és de tots i de ningú en particular. Cal per tant fer l'anàlisi de la intervenció pública en els seus efectes sobre el balanç generacional des de l'equitat -aquesta sí, més polièdrica, podent referir-la al cas concret de cada individu, grup o cohort, considerat des d'algun aspecte rellevant (l'edat, no tenir treball, gènere, mancat d'educació, sense salut...).

Tot i acceptar la unitat d'anàlisi específica, convé però adoptar una visió de cicle vital del destinatari de la política pública (l'individu o la cohort), valorant no només els beneficis sinó també les seves contribucions: benestar diferit quan es paga amb impostos o cotitzacions que s'amortitzen més o menys al llarg de la vida d'un individu, i del que resta un residu fiscal, positiu o negatiu. És aquest el que voldrem valorar finalment en la seva correlació amb la condició socioeconòmica. I també aquesta darrera en un context de, o sense, mobilitat social; amb més o menys capacitats innates, loteries de la vida i sempre considerant de manera diferencial l'esforç personal. Gràfic 2

La perspectiva de '*fairness*' és quelcom diferent de la de la igualtat -ajustada per necessitat-, o fins i tot diferent de la mateixa '*equitat d'accés*', '*consum*' o '*de resultat*'. Fairness implica mostrar '*concern*' (preocupació), per exemple amb un

guariment pal·liatiu tot i una situació irrecuperable, donar un tractament malgrat el seu menor cost efectivitat, en absència d'alternatives terapèutiques, o fer compensació limitada *–no one left behind*). Contràriament, la correcta valoració de l'equitat de l'actuació pública en el benestar generacional requereix molt més que mostrar preocupació. Des de la perspectiva dels resultats a assolir, cal adoptar una perspectiva dinàmica de generacions que es 'solapen', i no tan sols l'estàtica convencional, de foto fixa, més comuna a l'àmbit intra-generacional. Aquesta aproximació dóna una millor perspectiva de benestar social, de foto finish en cada moment del temps. Obliga a considerar no només la responsabilitat pública per al reequilibri desitjat, també l'esforç i responsabilitat individual, *'a la Roemer'*, no compensant els elements conductuals endògens, propis, i sí els exògens, socials i de l'economia(#). La valoració hauria per tant de buscar els balanços de benestar previs a la intervenció pública, marcant les responsabilitats individuals dels no assoliments, ex-ante, dels equilibris desitjats, per a comparar-los amb els finals.

ELS ESTRALLS DEL TRENCAMENT GENERACIONAL

Entre aquells efectes intergeneracionals no desitjats (desequilibris) trobem els relatius al canvi climàtic i la sostenibilitat mediambiental, els dèficits entre recursos i despeses, el deute públic i el deteriorament, si és el cas, del nivell de capital físic (infraestructures), humà (formació) públic (institucional), tecnològic (progrés econòmic) i social (o comunitari). Aquests dèficits inclouen la pèrdua de biodiversitat, de patrimoni cultural i mediambiental. També en l'esfera individual s'ha de considerar l'emancipació de la persona, la capacitat de formar una llar i una família si així es vol, o trobar una ocupació digna en el mercat de treball. Serien algunes variables de control per a detectar els graus de responsabilitats públiques i privades a l'hora recuperar els equilibris esmentats, els següents: El balanç del consum i l'estalvi individual; el preu del carbó a l'economia, el consum domèstic i industrial d'energia bruta, els indicadors de confiança i de seguretat existent a la comunitat, i el pes de la transferència global de riquesa al futur. També una menor prevalença de la malaltia per millors estils de vida, l'evolució dels estocs de capitals públics i privats de l'economia, els drets meritats a pensions (la major o menor taxa interna de rendiment a les prestacions públiques, d'acord amb el diferencial observat respecte de les utilitzacions alternatives), les millores generacionals en educació (inversions públiques i privades), i en l'atenció als infants d'acord amb les dades d'ocupació del temps, per exemple, entre escola i família. Finalment, convé considerar també, les transferències en guariments informals, familiars o de voluntarietat comunitaris, a infants, persones grans i desvalguts, amb distint grau d'altruisme.

Són més discutibles per la dificultat de trobar la petjada generacional, l'estudi de la despesa sanitària, essent com és la proximitat a la mort i no l'edat l'element generador

del biaix en els desequilibris en la utilització dels recursos. O com interpretar la fiscalitat de la propietat respecte del lloguer, del patrimoni envers la renda en general. També respecte dels efectes més o menys sistemàtics, generacionals, de l'aleatorietat d'una crisi o d'una epidèmia. Resulta igualment interpretable de manera diferent el valor d'una transferència quan es tracta de quelcom que si no es transmet, es perd (el temps), respecte del capital més o menys líquid que es disposa en cada moment.

I és que darrere de cadascuna d'aquelles situacions hi trobem graus d'altruisme diferents, d'aversion al risc o de precaució davant de la incertesa. Els seus efectes van des del manteniment o reforç dels valors patriarcals davant de la falta de possibilitat d'emancipació dels joves; la degradació o erosió del capital humà per conductes lascives, negatives, descoratjadores, en el desànim per un futur que s'anticipa completament aliè a l'esforç de l'individu, i la falta de compromís social en diverses esferes de les relacions socials, tals com en el veïnat o a la feina (tant de lleialtat de l'empresari amb el treballador i viceversa).

Sorgeixen part d'aquells problemes dintre o des de noves estructures familiars, moltes d'elles monoparentals, o de famílies trencades amb fills que veuen diluïts els seus referents. O de llars d'adults sense fills, amb neguit per la incapacitat d'assumir guariments futurs o afrontar una soledat no volguda.

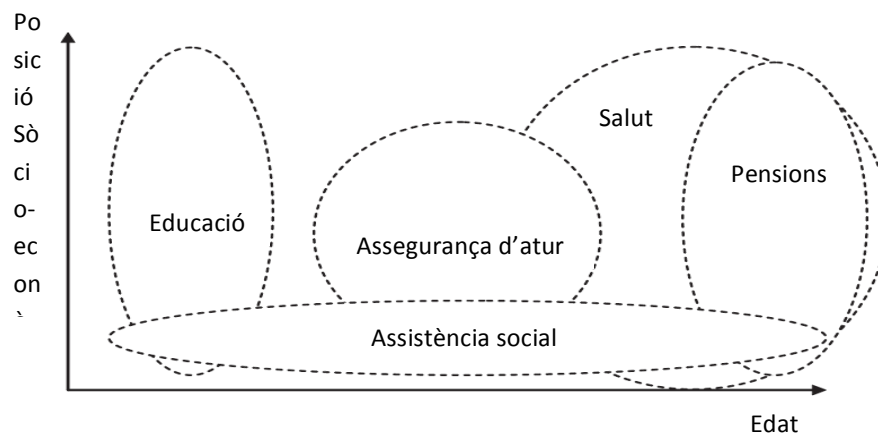
En els efectes els coneixem: Joves enfadats (sense res a perdre), passotes (sense aspirar a guanyar res)... a la vegada que els identifiquem a ambdós com la generació millor preparada de la història, però que troben l'ascensor de la mobilitat social espatllat. Generacions d'adults encara actius que lluiten per arribar a final de mes i satisfer les hipoteques que en el millor dels casos permetran uns legats a descendents que quan els rebin, acreixeran a individus descapitalitzats, havent sacrificat els ancestres el capital humà dels descendents pel bé de llegar totxo. Gràfic 3. També persones grans que malviuen, soles, amb interessos agrupats entorns de l'etiqueta de 'pensionistes' que inclou tant als beneficiaris de pensions no contributives, pensions baixes per haver optat per cotitzacions mínimes en la seva etapa activa, com altres cotitzants que veuen com les pensions es redueixen més ràpidament que no ho feren les seves bases màximes de cotització.

En resum i per concloure, val la pena analitzar per a cadascuna d'aquelles situacions com la intervenció pública, a la vista de com es dona i amb quin grau, substitueix, desestimula, fa '*crowding out*' de l'esforç privat, i sobretot, allunya de l'individu el sentit de la responsabilitat. I mai sense oblidar que l'assoliment del *fairness intergeneracional* pretès, no és únicament un domini de la decisió pública.

Quadre 1 Regla de Musgrave (Actius-Passius: treballadors / pensionistes): establir com referent una ràtio per defecte de posicions relatives, de manera que la relació entre contribucions (cotitzacions) / beneficis (pensions) mantingui constant el coeficient d'ingressos (nets) per càpita de la població activa amb els beneficis (nets) per càpita dels jubilats.

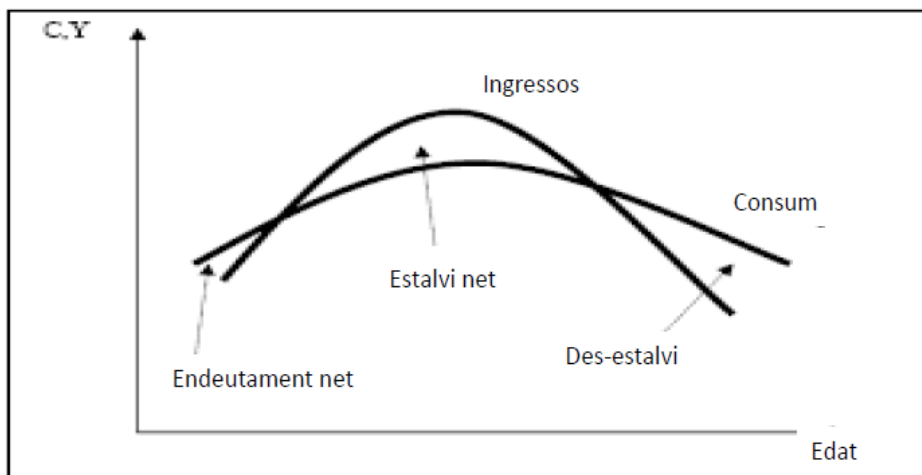
Un cop fixada la ràtio, els impostos s'ajustarien periòdicament per acollir els canvis demogràfics i de productivitat. Si la població envelleix, augmentaria la fiscalitat però baixarien les pensions, de manera que tots 'perdrien' en la mateixa proporció. Les millores de productivitat anirien en sentit contrari.

Gràfic 1- Les compensacions al llarg del cicle vital individual



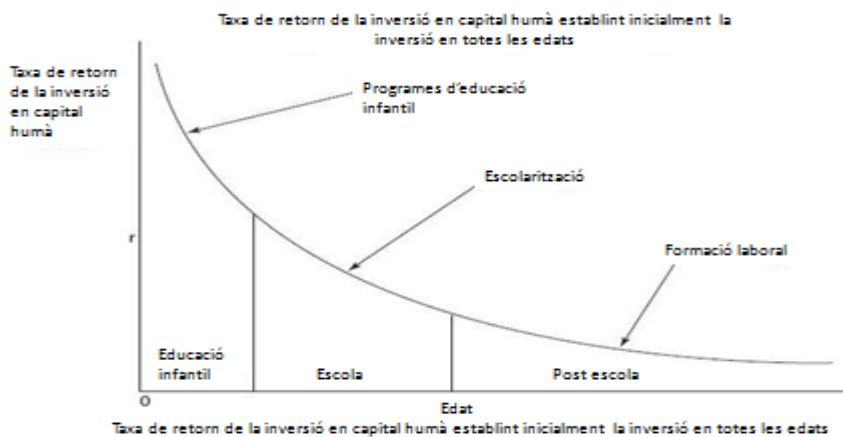
Interès individual en polítiques redistributives sobre dos dimensions

Gràfic 2 Suavitització del consum (C) i de la renda (Y) al llarg del cicle de vida: una il·lustració



Gràfic 3

Taxes de retorn de la inversió en K Humà



Source: Carneiro and Heckman (2003).

(#) Això és en efecte resultat de decisions i de circumstàncies. Les primeres són pròpies; les segones, sobrevingudes. Esperaríem així la mutualització, la responsabilitat social en la neutralització de les circumstàncies i en la cobertura pública de les contingències que d'elles es deriven; és a dir, d'aquells elements que ens toquen i no vàrem escollir: bàsicament el país en què naixem, la família que ens acull i el color de la nostra pell. Compensar aquests aspectes, que incideixen sens dubte en els gradients socioeconòmics de la salut, és la idea de Roemer de responsabilitat social, a vehicular en el nostre cas a través de l'estat del benestar. La sort i les diferents capacitats heretades no generen responsabilitat individual; si l'esforç.

Referències addicionals

Folbre N and D Wolf The Intergenerational Welfare State *Population and Development Review*, Vol. 38, 2019

Nolan, B, J C Palomino, P Van Kerm and S Morelli (2020), "The wealth of families: The intergenerational transmission of wealth in Britain in comparative perspective", Nuffield Foundation and INET at the Oxford Martin School

Vanbuysse P Elderly biased indicators of Social Spending *Intergenerational Justice in aging societies* Bertelsman Stiftung 2013

Wendt C Social Health Insurance in Europe: Basic Concepts and New Principles. *Journal of Health Politics Policy & Law* vol 44, August 4, 2019

Últims Títols de la Col·lecció Health Policy Papers:

López Seguí, F; **“Medidas de sostenibilidad ambiental en la industria farmacéutica. Una Revisión crítica desde la economía de la salud basada en el enfoque estratégico de la comisión europea.”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-12.

López-Casasnovas, G; Hernández Aguado, I; **“Tres textos para el día después”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-11.

Esteve, M; Gascó, M; Jiménez-Asensio, R; Jiménez, F; Lapuente, V; Longo, F; López-Casasnovas, G; Manfredi, JL; De la Nuez, E; Del Pino-Matute, E; Ramió, C; Rodríguez, L; Sebastián, C; Vilalta, M; Villoria, M; **“Por un sector público capaz de liderar la recuperación”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-10.

López-Casasnovas, G; **“Entender la realidad. Gasto público y fiscalidad. Donde estamos y lo que nos espera”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-09_GL.

Panos, K; López-Casasnovas, G; **“Is budget capping a successful macro policy to control drug expenditure? The spanish experience”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-08_KP_GL.

López-Casasnovas, G; **“Comparativa de sistemas de salud. Recursos y funcionamiento y valoración ante el test de estrés provocado por el coronavirus 19”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-07_GL.

Ibern-Regàs, P; **“La regulació de l’assegurança voluntària de salut”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-06_PI.

López-Casasnovas, G; **“El mundo que viene. Entre lo que no acaba de morir y lo que aún está naciendo”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-05_GL.

López-Casasnovas, G; **“Reflexions entorn del Covid19”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-04_GL.

López-Casasnovas, G; Beiggelman, M; **“La nueva economía de la soledad. Soledad y salud de las personas mayores”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-03_GL_MB.

López-Casasnovas, G; **“La malaltia de la sanitat catalana. Finançament i Governança”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-02GL.

López-Casasnovas, G; **“¿Qué hacemos con las desigualdades en salud?”** Col·lecció Health Policy Papers 2020-01GL.

Ibern-Regàs, P. Campillo-Artero, C; **“Los biomarcadores y la medicina de precisión”** Col·lecció Health Policy Papers 2019-19_PI_CC.

Ibern-Regàs, P; **“Los sistemas de pago a los proveedores: situación actual y vías de avance”** Col·lecció Health Policy Papers 2019-18_PI.

<https://www.upf.edu/web/cres/health-policy-papers>

